

WIKTOR SZYMBORSKI
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Historii

Pielgrzymka bractwa różańcowego z Warszawy do Częstochowy w 1608 r. — przyczynek do dziejów konfraterni religijnej i biografistyki zakonu braci kaznodziejów w epoce nowożytnej*

W zbiorach Archiwum Dominikanów w Krakowie przechowywana jest fotokopia bezcennego źródła do dziejów klasztoru dominikańskiego w Warszawie¹ — „Annales Conventus Varsaviensis Ordinis Praedicatorum”, których oryginał znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej². W informującej o najważniejszych dziejach konwentu kronice znaleźć można interesującą zapiskę, odnoszącą się do funkcjonowania tamtejszego bractwa różańcowego³. Jest to zwięzły opis pielgrzymki na Jasną Górę⁴. Fragment ten posłuży zarówno do ukazania dziejów

* Niniejszy tekst nie mógłby powstać gdyby nie życzliwość i przychylność Ojca Ireneusza Wysokińskiego, archiwisty w Archiwum Dominikanów w Krakowie. Za cenne uwagi dziękuję prof. dr. hab. Krzysztofowi Stopce, dr. Marcinowi Gadosze i dr. Szymonowi Sułeckiemu. Recenzentom oraz redakcji „Przeglądu Historycznego” składam wyrazy podziękowania za wszystkie krytyczne uwagi, które przyczyniły się do uzupełnienia i skorygowania niniejszego tekstu.

¹ Archiwum Dominikanów w Krakowie [dalej: ADK], rkps Wa 91.

² BN, BOZ, 1165; rękopis ten zakupiono od warszawskiego antykwariusza A. Rozenweina 17 stycznia 1875, T. M a k o w s k i, *Rękopisy dominikańskie w zbiorach Biblioteki Narodowej*, „Przegląd Tomistyczny”, t. IX, 2003, s. 175, 179–180.

³ Kronika ta powstała na kanwie wcześniejszych zapisów bądź innego źródła, zapisy odnoszące się do lat 1603–1701 zostały wpisane przez jednego pisarza, późniejsze losy klasztoru opisywał już inny skryba. W toku lektury odnaleźć można dopiski lub komentarze datujące się z czasów przepisywania kodeksu, vide I. M. L a s k o w s k a, *Cykl obrazów z drugiej połowy XVII wieku z kościoła dominikanów pw. św. Jacka w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, t. VIII, 1964, s. 254, przypis 3; M. W. U r b a n o w s k i, *Architektura kościoła św. Jacka w Warszawie*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, red. J. K ł o c z o w s k i, t. II, Warszawa 1975, s. 198, przypis 5.

⁴ O tytułowej pielgrzymce, bez podawania bliższych okoliczności jej przebiegu, wspominali jedynie historycy dziewiętnastowieczni oraz Anna Markiewicz, charakteryzując siedemnastowieczne dzieje świątyni, vide I. L. R y c h t e r, *Wiadomość historyczna o kościele i klasztorze warszawskim*

konfraterni różańcowej w warszawskim klasztorze ojców dominikanów, jak również prześledzenia karier zakonnych osób zaangażowanych w powstanie i bieżącą działalność bractwa. Ten drugi aspekt stanowi przyczynek do badań nad prozopografią oraz elitami zakonu braci kaznodziejów w epoce nowożytnej. Należy nadmienić, że prace nad poznaniem dziejów dominikanów w nowożytności nie są wystarczająco rozwinięte, szczególnie doskwiera właśnie brak badań prozopograficznych⁵. Na potrzebę intensyfikacji prac nad biografistyką zakonną w tym okresie zwracał uwagę m.in. Henryk Gapski, podkreślając wagę i znaczenie badań nad elitami władzy w łonie zakonu braci kaznodziejów⁶.

Powstanie kościoła i klasztoru dominikańskiego w Warszawie było zasługą prowincjała Wojciecha Sękowskiego⁷; dzięki jego inicjatywie kapituła prowincjalna obradująca w Poznaniu 1 lipca 1603 zatwierdziła pomysł założenia nowych klasztorów, m.in. w Warszawie⁸. Odpowiedzialne zadanie nadzoru nad budową

XX Dominikanów na Nowem Mieście, [w:] *Na popis publiczny uczniów szkoły wydziałowej XX Dominikanów mający się odbyć w d. 21 i 22 lipca 1828*, Warszawa 1828, s. 8; J. Bartoszewicz, *Kościół warszawskie i ich wizerunki opisane pod względem historycznym*, Warszawa 1855, s. 174–175; A. Markiewicz, „Wielki, zacny w szerokości, wesoly, pański, w jasności”. *Kościół i klasztor Dominikanów św. Jacka w Warszawie w XVII wieku*, [w:] *Atria caeli. Epitafia i nagrobki w dominikańskim kościele św. Jacka w Warszawie*, red. A. Markiewicz, Kraków 2009, s. 14.

⁵ Vide szerzej: W. Szymborski, *Vice-regents of the Dominican studium generale in Krakow in the modern period — selected aspects* [w druku]. W ostatnim czasie ukazały się dwie monografie dominikańskich klasztorów, w których prześledzono dzieje karier zakonników, ukazano także skład osobowy klasztorów w epoce nowożytnej, vide G. Wierchow ski, *Dzieje klasztoru dominikanów w Sieradzu od lat 30. XIII wieku do 1864 roku*, Sieradz 2012; Ł. Myszk a, *Dominikanie w Toruniu od XVI do XIX wieku. Katolicki zakon w protestanckim mieście*, Kraków 2015.

⁶ H. Gapski, *Badania nad przeszłością dominikanów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Próba bilansu*, [w:] *Dzieje dominikanów w Polsce XIII–XVIII wiek. Historiografia i warsztat badawczy historyka*, red. H. Gapski, J. Kłoczowski, J.A. Spież OP, Lublin 2006, s. 60–61; vide też K. Kaczmarek, *Studia nad historią dominikanów w Polsce. Stan i kierunki badań — głos w dyskusji*, [w:] ibidem, s. 145; idem, *Dominikanie krakowscy w księgach święceń biskupów poznańskich*, „Folia Historica Cracoviensia”, t. XIX, 2013, s. 60–61.

⁷ Odnośnie do informacji o prowincjale vide ADK, rkps Kr 9, s. 11; rkps 910, s. 630; rkps 907, s. 152; rkps Pp 79, s. 119; BK PAN, rkps 93; W. Telczyński, *De rebus gestis provinciae Poloniae Santi Hyacinthi Ordinis Praedicatorum*, nr 602, k. 209v–210r; A. Bzowski, *Propago D. Hyacinthi Ławmatvrgi Poloni*, Venetia 1606, s. 61, 96; F. Nowowiejski, *Phaenix decoris et ornamenti Provinciae Poloniae S. Ordinis Praedicatorum D. Hyacinthus Odrovansius redidivus*, Posnaniae 1752, s. 73, 125, 154; S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. II, Lwów 1861, s. 248–249; Z. Mazur, *Sękowski Wojciech (1556–1609)*, PSB, t. XXXVI, 1995–1996, s. 430–431. Prowincjał Wojciech Sękowski przekazał powstającej świątyni relikwie św. Jacka (kanonizowanego w 1594 r.), vide ADK, rkps Wa 91, s. 4; A. Markiewicz, „Wielki, zacny”, s. 12–14; *Acta Capitulum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, vol. II: a. 1603–1700, red. R.F. Madura, mps w zbiorach Biblioteki OO. Dominikanów w Krakowie, s. 35.

⁸ S. Barącz, *Rys dziejów*, s. 331; A. Bzowski, *Propago*, s. 7; J. Łukasiewicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali*

świętyni zostało powierzone ojcu Abrahamowi Bzowskiemu, który dał się później poznać jako wybitny historyograf⁹. Prace dzięki staraniom Bzowskiego szybko postępowyły — 14 sierpnia 1603 biskup poznański Wawrzyniec Goślicki wydał zgodę na rozpoczęcie budowy, a już 3 października tego roku przystał na sprawowanie Mszy Św. przy ołtarzu przenośnym, umieszczonym w dopiero co zbudowanym oratorium¹⁰. Decyzją generała zakonu Hieronima Xavierre fundacja szybko została oficjalnie zatwierdzona, o czym zawiadomił on prowincjała Wojciecha Sękowskiego w liście z 4 września 1604¹¹. Pierwszym przeorem nowo powstałego konwentu został mianowany Abraham Bzowski¹². Jeszcze przed formalnym zatwierdzeniem fundacji przez generała zakonu i kapitułę generalną przy konwencie warszawskim powstało bractwo różańcowe, o czym skwapliwie, pod datą 9 listopada 1603, informuje nas kronika klasztorna¹³.

i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej, t. III, Poznań 1863, s. 132; A. Markiewicz, „*Wielki, zacny*”, s. 12.

⁹ Odnośnie do postaci Abrahama Bzowskiego vide ADK, sygn. S 12/67a; R. Świętochowski, Słownik biograficzny OO. Dominikanów w Polsce, t. I: A–G, Kraków 1978, mps, s. 113; ADK, rkps Kr 9, s. 15; rkps 907, s. 155–162; rkps Pp 79, s. 32; vide też opinię osiemnastowiecznego kronikarza Wawrzyńca Teleżyńskiego — BK PAN, rkps 93, k. 208r; F. Nowowiejski, *Phaenix decoris*, s. 74; M. Dynowska, *Bzowski Stanisław, zakonne imię Abraham (1567–1637)*, PSB, t. III, 1937, s. 186–188; E. Ozorowski, *Bzowski Abraham Stanisław*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H.E. Wyczawski, t. I, Warszawa 1981, s. 267–271; R. Świętochowski, A. Chruszczewski, *Polonia Dominicana apud extraneos: 1520–1800*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. II, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, nr 92–95, s. 480.

¹⁰ ADK, rkps Wa 91, s. 2; S. Barącz, *Rys dziejów*, s. 331; F. Nowowiejski, *Phaenix decoris*, s. 262; A. Markiewicz, „*Wielki, zacny*”, s. 14.

¹¹ ADK, rkps Wa 85, s. 3; A. Markiewicz, „*Wielki, zacny*”, s. 14.

¹² J. Łukasiewicz, *Krótki opis historyczny*, s. 132; A. Markiewicz, „*Wielki, zacny*”, s. 14; F. Nowowiejski, *Phaenix decoris*, s. 263, 271.

¹³ ADK, rkps Wa 91, s. 2; siostra Józefa Piróg, w swej pracy poświęconej bractwom różańcowym, za datę erygowania konfraterni różańcowej w Warszawie uważa 22 września 1604; za jej założenie odpowiedzialny miał być Ojciec Abraham Bzowski, vide J. Piróg, *Geneza i rozwój bractw różańcowych w Polsce do r. 1604*, praca magisterska napisana na seminarium historii Kościoła pod kierunkiem ks. doc. Bolesława Kumora, Lublin 1966, mps w zbiorach ADK, sygn. 12, s. 32. Należy jednakże nadmienić, że data ta nie pojawia się w przytaczanym przez autorkę źródle. Na podstawie wizytacji analizowanej przez badaczkę można stwierdzić, że bractwo to powstało dzięki lektorowi św. teologii Walerianowi oraz przeorowi poznańskiemu konwentu dominikańskiego, bakałarzowi św. teologii Kamilowi, vide szerzej AA Poznań, AV 16, k. 10 (za życzliwe udostępnienie odpisu serdecznie dziękuję Pani dr Magdalenie Biniś–Szkopek z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Zagadnienia prawne związane z zakładaniem bractw omawia J. Flağa, *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*, Lublin 2004, s. 40 nn.; W. Bochnak, *Religijne stowarzyszenia i bractwa katolików świeckich w diecezji wrocławskiej od XVI do 1810 r.*, Wrocław 1983, s. 125 nn.; B. Kumor, *Kościelne stowarzyszenia świeckich na ziemiach polskich w okresie przedrozbiorowym*, [w:] *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. I, Lublin 1969, s. 509.

W kronice konwentu warszawskiego, po fragmencie przedstawiającym dzieje fundacji, zamieszczone zostały informacje o pielgrzymce podjętej przez bractwo różańcowe w 1608 r.¹⁴ Zgodę na wyruszenie do Częstochowy wyraził przeor konwentu¹⁵. Decyzja ta zapadła 20 kwietnia podczas zebrania bractwa, które pod wodzą starszych zwróciło się w tej sprawie do przełożonego warszawskiego klasztoru. Przeor zezwolił na peregrynację pod przewodnictwem promotora różańca, ojca Wacława Kurowskiego¹⁶. Pielgrzymka ta podjęta została w intencji ustania zarazy, która szerzyła się wówczas w Rzeczypospolitej, jak stwierdził autor pierwszego historycznego opracowania dziejów klasztoru dominikanów w Warszawie, a zarazem nauczyciel w szkole dominikańskiej — Ignacy Loyola Rychter¹⁷. W kronice widnieje jedynie informacja o podjęciu peregrynacji do Częstochowy, bez precyzowania motywów, które przyświecały starszym bractwa. Biorąc jednak pod uwagę, jak drobiazgowo informacje na temat historii warszawskich dominikanów zamieścił w swym opracowaniu Rychter oraz to, że miał on swobodny dostęp do dominikańskich źródeł rękopiśmiennych, podana przez niego informacja wydaje się prawdopodobna¹⁸.

¹⁴ ADK, rkps Wa 91, s. 5; odnośnie do pielgrzymek podejmowanych przez bractwa różańcowe vide J. Flağa, *Bractwa religijne*, s. 182.

¹⁵ W 1608 r. był nim ojciec Piotr z Opatowca odnośnie tej postaci vide szerzej przypis nr 62 w: A. Markiewicz, „*Wielki, zacny*”, s. 21; ADK, rkps Kr 9, k. 21 r. vide też mps edycji tego traktatu autorstwa dr. Macieja Zdanka, autor dziękuję za życzliwe udostępnienie maszynopisu *Nekrografii*.

¹⁶ Odnośnie zakresu obowiązków promotora w dawnych bractwach vide J. Flağa, *Bractwa religijne*, s. 62 nn.

¹⁷ I.L. Rychter, *Wiadomość historyczna*, s. 8.

¹⁸ Vide szerzej T. Makowski, *Rękopisy dominikańskie*, s. 175–176; L. Łętowski, *Wiadomość krótka o bibliotekach i zbiorach książek polskich za naszego wieku: jak i gdzie, u kogo?*, z rękopisu przepisał O.L. Tatar a OFM, przypisami opatrzył B. Krolikowski, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. VI, 1963, s. 350; odnośnie do Rychtera jako nauczyciela w wydziałowej szkole dominikańskiej, a następnie bibliotekarza Ordynacji Zamojskiej w Warszawie vide L. Potocki, *Wspomnienie Ignacego Lojoli Rychtera, zmarłego w Warszawie d. 26 listopada 1844 r.*, „Biblioteka Warszawska”, t. I, 1845, s. 156–160; *Rychter (Ignacy Lojola)*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. XXII, Warszawa 1866, s. 584–585; *Rychter Ignacy Lojola*, [w:] *Encyklopedia kościelna*, t. XXIII, Warszawa 1899, s. 609–611; *Rychter Ignacy Lojola*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. XIII, Warszawa 1902, s. 185; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. II, Warszawa 1911, s. 133, 339–340, 371; Kar (R. Karaś), *Zapomniany bibliotekarz Ignacy Lojola Rychter*, „Kurier Lubelski”, R. IV, 1961, nr 106 (1466), s. 3; *Rychter Ignacy Lojola*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 777; R. Graber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Wrocław et al. 1977, s. 402; R. Skręt, *Rychter Ignacy Lojola*, PSB, t. XXXIII, 1991–1992, s. 397; postać Rychtera jako bibliotekarza omawia B. Horodyski, *Zarys dziejów Biblioteki Ord. Zamojskiej*, [w:] *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1952, s. 319–326; vide też wzmianki o dyspacie naukowej pomiędzy Rychterem a Wacławem Maciejowskim w: J. Bardach, *Wacław Aleksander Maciejowski i jego współcześni*, Wrocław et al. 1971, s. 131–133. Warto podkreślić, że w uznaniu zasług i drobiazgowości

Za przyjęciem tezy Rychtera przemawiałby także fakt, że w owym czasie w Rzeczypospolitej czarna śmierć zbierała obfite żniwo. Jak podkreśla Andrzej Karpiński, w latach 1599–1606 w Polsce szerzyła się dżuma, a pośród miast, w których „morowe powietrze” najdłużej czyhało na mieszkańców, badacz wymienił właśnie Warszawę. Zaraza pojawiła się w stolicy Rzeczypospolitej już w 1598 i trwała aż do 1606 r.¹⁹ Należy podkreślić, że w omawianym okresie obok kultu św. Sebastiana i św. Rocha coraz większe znaczenie zyskiwał kult Matki Boskiej — to właśnie jej orędownictwo miało ustrzec ludność przed śmiercią w wyniku zarazy²⁰. Przeświadczenie takie, a także znaczenie i ranga kultowa jasnogórskiego sanktuarium wpłynęły zapewne na podjęcie przez władze bractwa decyzji o udaniu się z błagalną pielgrzymką do Częstochowy.

Członkowie bractwa różańcowego decyzję o pielgrzymce podjęli 18 maja, a w drogę wyruszyli 24 czerwca. Peregrynacja ad *Thaumaturgam Lechiaie B. V. Mariae Imaginem*, pomimo przeszkód i groźby ze strony szerzącej się zarazy, została pomyślnie zrealizowana. Licznie zgromadzeni konfratryzy nawiedzili Jasną Górę z krzyżami, chorągwiami oraz bliżej nieokreślonymi wizerunkami²¹. Lista osób, które potencjalnie mogły uczestniczyć w pielgrzymce brackiej, została podana w załączniku na końcu pracy²².

w pisaniu prac historycznych autor ten został przez Adriana Krzyżanowskiego włączony w skład zespołu, który miał za zadanie zebrać dokumenty dotyczące pochodzenia Mikołaja Kopernika; myśl tę podjęło w 1830 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie. Drobiazgowość w pracy Rychtera jest podkreślana przez badaczy, warto także nadmienić, że w toku studiów na Uniwersytecie Warszawskim otrzymał on złoty medal za rozprawę teologiczną, vide L. Potocki, *Wspomnienie*, s. 158; Rychter (Ignacy Lojola), [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. XXII, s. 585; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. III, Warszawa 1912, s. 150; B. Horodyski, *Zarys dziejów Biblioteki*, s. 319; Kar (R. Karas), *Zapomniany bibliotekarz*, s. 3; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski*, t. II, s. 133.

¹⁹ A. Karpiński, *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne*, Warszawa 2000, s. 70, 311, 314; idem, *Biedota miejska wobec zaraz i innych klęsk żywiołowych w Warszawie w latach 1526–1655*, „Rocznik Warszawski”, t. XVI, 1981, s. 86–87.

²⁰ Vide szerzej uwagi A. Karpiński, *W walce z niewidzialnym wrogiem*, s. 240.

²¹ Zapewne autor kroniki miał na myśli chorągiew bractwa różańcowego. W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie przechowywana jest chorągiew bractwa różańcowego datowana na podstawie techniki wykonania haftu na wiek XVII, vide szerzej A. Wróbel, *Chorągiew procesyjna z przedstawieniem Matki Boskiej Różańcowej. Technika wykonania XVII-wiecznego haftu reliefowego i jego konserwacja*, [w:] *Materiały III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Studentów Konserwacji Zabytków Toruń, 22–24 lutego 2001. Studenci o konserwacji*, t. III, red. T. Korzeniowski, Toruń 2001, s. 119–121; jeszcze w 1927 r. znajdowała się ona w kościele św. Jacka w Warszawie, vide J. Piórog, *Geneza i rozwój bractw różańcowych*, s. 32. Niestety nie wiadomo, z jakimi obrazami udało się na pielgrzymkę bractwo, być może były to obrazy maryjne lub przedstawienia świętych związanych z zakonem dominikańskim.

²² Niestety wpisy do księgi brackiej dotyczące roku 1608 nie odnotowują daty dziennej akcesu do bractwa różańcowego, stąd nie można określić, czy poszczególne osoby wstąpiły do konfraterni przed

Dla pełniejszego ukazania dziejów konfraterni różańcowej działającej w klasztorze braci kaznodziejów w Warszawie nieodzowne jest prześledzenie biografii zakonników, którzy przyczynili się do powstania oraz rozwoju bractwa. W proces fundacyjny konfraterni zaangażowanych było wielu braci zakonnych. Wśród nich odnaleźć można Waleriana, lektora św. teologii, oraz przeora poznańskiego Kamila, bakałarza teologii, który zatwierdził funkcjonowanie bractwa²³. Tego ostatniego należy identyfikować z Kamilem z Sambora, bakałarzem św. teologii, który promocję magisterską uzyskał w 1605 r. i był ponadto wykładowcą studium generalnego w Krakowie oraz przeorem w Poznaniu od 1604 r. aż do śmierci w roku 1606²⁴. Natomiast drugi z nich to Walerian Litwanides, autor „Nekrografii” i dzieł poświęconych modlitwie różańcowej, pełniący obowiązki wykładowcy teologii w Poznaniu²⁵. Warto podkreślić, że Walerian Litwanides był także autorem modlitewnika spisanego dla członków bractwa różańcowego powołanego w Krakowie w okresie sporu uniwersytetu krakowskiego z zakonem jezuitów (w 1621 r. powstało Oratorium Świętego Różańca, konfratry spotykać się mogli w kapitularku konwentu krakowskiego)²⁶. Wedle informacji Miechowity, to właśnie Litwanides miał być inicjatorem procesji odbywanych po rynku krakowskim z okazji święta NMP Różańcowej²⁷. Wybitny historiograf zakonny ojciec

czy po 24 lipca 1608. Nikt z powyższej listy nie zapisał się do bractwa paulińskiego na Jasnej Górze, vide *Jasnógórski rękopis „Regestrum Confraternitatis Fratrum S. Pauli Primi Heremite” z lat 1517–1613*, wyd. J. Z b u d n i e w e k, „Studia Claromontana”, t. VI, 1985, s. 240–375.

²³ AA Poznań, AV 16, k. 10.

²⁴ Vide szerzej przypis 46; W. S z y m b o r s k i, M. M i ł a w i c k i, „*Vir sapientiae et morum probitate clarus*”. *Regensi studium generalnego polskiej prowincji dominikanów w XVII w.*, „Przegląd Tomistyczny”, t. XVI, 2010, s. 136; ADK, rkps Pr 35, S. B a r ą c z, *Catalogus Patrum et Fratrum sacri Ordinis Praedicatorum in Polonia, Russia et Magno Ducatu Lithuaniae Mortuorum*, 1887, s. 121–122; idem, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. II, s. 178; A. B z o w s k i, *Propago*, s. 77.

²⁵ Walerian Litwanides do zakonu braci kaznodziejów wstąpił po studiach w akademii krakowskiej, profesję złożył w Krakowie, gdzie odbył studia zakonne poszerzone następnie w czasie pobytu w Padwie w latach 1601–1603, następnie wykładał w Poznaniu i Krakowie, gdzie w 1611 r. uzyskał bakalaureat oraz, w 1615 r., magisterium św. teologii. Był dwukrotnie wybierany przeorem w Przemyślu (1610–1611, 1618–1622) oraz w Krakowie (1611–1614, 1631–1634), pełnił także urząd prowincjała. Vide szerzej biogram autorstwa R. Świętochowskiego ADK, sygn. S 12/67b, R. Ś w i ę t o c h o w s k i, *Słownik biograficzny OO. Dominikanów w Polsce*, t. II: H–Ż, Kraków 1978, mps, s. 133–135. Vide też S. B a r ą c z, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. II, s. 272–273.

²⁶ ADK, sygn. S 12/67b, R. Ś w i ę t o c h o w s k i, *Słownik biograficzny*, t. II, s. 133. Odnośnie do dziejów sporu uniwersytetu z jezuitami oraz historii oratorium vide W. S z y m b o r s k i, *Collegium Broscianum*, Kraków 2014, s. 82–84; K. G u m o l, *Oratorium Św. Różańca Akademii Krakowskiej czyli Akademickie Bractwo Różańcowe u ojców dominikanów*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego”, t. I, 1968, s. 167–202.

²⁷ ADK, sygn. S 12/67b R. Ś w i ę t o c h o w s k i, *Słownik biograficzny*, t. II, s. 134.

Sadok Barącz tak scharakteryzował dokonania ojca Waleriana na polu krzewienia modlitwy różańcowej: „Był on najgorliwszym rozkrzewicielem różańcowego nabożeństwa w Polsce, przez co na powszechne zasłużywszy zaufanie, ściągnął też uwagę generała Zakonu Mikołaja Rudolphi, który go swym komisarzem, a potem przeorem w Krakowie mianował”²⁸.

Na losy konfraterni zapewne wpływ wywarła także osoba samego przeora i prowincjała dominikańskiego. Nie można zapominać, że Wojciech Sękowski, dzięki któremu powstał konwent warszawski, w podległych sobie klasztorach starał się propagować modlitwę różańcową. Opracował on jako pierwszy w Polsce, jak podkreśla Zygmunt Mazur, „sposób publicznego odprawiania różańca”, który został ogłoszony drukiem już po jego śmierci²⁹. Nie bez znaczenia na kształtowanie się formacji bractwa różańcowego w Warszawie była, jak można się domyślać, osoba pierwszego przeora — Abrahama Bzowskiego. Był on autorem nie tylko licznych prac historycznych, lecz także dzieł poświęconych modlitwie różańcowej (na uwagę zasługuje jego „Różaniec Panny Maryjej” oraz kazania o tematyce maryjnej propagujące modlitwę różańcową), ogłoszonych drukiem jeszcze zanim został przeorem warszawskim³⁰. W jednej ze swych licznych publikacji wyraźnie podkreślił on, że konfraternia warszawska cieszy się niezwykle popularnością i to zarówno wśród szlachty, jak i mieszczan³¹. Posiadając tak znaczących patronów, rozwijała się zatem pomyślnie, odgrywając coraz istotniejszą rolę. Do jej popularności wśród mieszkańców Rzeczypospolitej przyczyniały się także liczne przywileje i łaski duchowe, którymi została obdarowana³².

Kolejnym zakonnikiem zaangażowanym w powstanie warszawskiej konfraterni był ojciec Benedykt Konopiński, o czym informuje nas powstała w XVIII w.

²⁸ S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. II, s. 272.

²⁹ Z. Mazur, *Sękowski Wojciech*, s. 430; vide też F. Nowowiejski, *Phaenix decoris*, s. 125.

³⁰ Vide szerzej wykaz prac dotyczących różańca św. Bzowski Abraham, [w:] *Bibliografia Polska*, cz. III, t. II (ogólnego zbioru t. XIII: *stulecie XV–XVIII*) wyd. K. Estreicher, Kraków 1894, s. 499; E. Ozorowski, *Bzowski Abraham*, s. 269–270; K. Kuźmak, *Bractwa Matki Boskiej Wspomożycielki chrześcijan na ziemiach polskich w XVIII stuleciu. Studium z dziejów kultu maryjnego i wspólnot chrześcijańskich w dawnej Polsce*, Rzym 1973, s. 20; J. Flağa, *Bractwa religijne*, s. 35; idem, *Typy źródeł przydatnych do badania instytucji bractw religijnych w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, red. H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński, Lublin 2003, s. 162–163.

³¹ A. Bzowski, *Propago*, s. 97.

³² Vide szerzej wykaz łask duchowych otrzymanych przez bractwo oraz powinności jakie ciążyły na członkach konfraterni A. Bzowski, *Rozaniec Panny Maryey teraz nowo w Krakowie u Świętej Trojcy reformowany*, Kraków 1606, s. 19–24, 29, 47 nn., 249–260, 265 nn.; W. Andrzejowicz, *Ogrod Rożany Albo Opisanie porządne dwu szczepow wonney Rożey Hieruchuntskiej To iest o Dwu świętych Różańcach Dwojga Bractw Błogosławionej Panny Mariey, y Naswietszego Imienia Pana Jezusowego*, Wilno 1646, ks. IV, rdz. XIX, s. 63–66, ks. IV, rdz. XXIV, s. 89–91, ks. V, rdz. II, s. 4–11, ks. V, rdz. V, s. 30–32; vide też *Bullarium Confraternitatum Ordinis Praedicatorum*, Romae 1668, s. 7 nn.; J. Piórog, *Geneza i rozwój bractw różańcowych*, s. 63–72.

księga wpisów do bractwa. To bezcenne źródło zostało spisane przez ojca Atanazego Cieszkowskiego, który pełnił wówczas obowiązki magistra nowicjatu w konwencie warszawskim, będąc zarazem promotorem bractwa różańcowego³³. Ponieważ nie dysponujemy innymi źródłami potwierdzającymi fakt sprawowania tej ostatniej funkcji przez Konopińskiego, należy pokrótce przybliżyć postać autora źródła, któremu tę wiedzę zawdzięczamy. Jego życiorys i rola, którą w nim odegrały bractwa różańcowe, potwierdzą wiarygodność relacji.

Pracę przy księdze wpisów do konfraterni Atanazy Cieszkowski rozpoczął zapewne w momencie objęcia funkcji promotora różańca — pierwsze dokonane przezeń wpisy pochodzą z 10 października 1680³⁴. Cieszkowski śluby zakonne złożył w konwencie warszawskim, przy czym istnieją dwie rozbieżne daty profesji zakonnej — 5 lipca 1669³⁵ oraz 5 lipca 1671³⁶. Do konfraterni różańcowej wstąpił 1 stycznia 1675, będąc diakonem³⁷. Zakonnik ten zasłynął swym wyjątkowym zaangażowaniem przy propagowaniu modlitwy różańcowej tak, że nazywano go *Rosarianus Apostolus*³⁸. Dokonując wpisów do warszawskiego bractwa odnotował, że tylko w 1691 r. dołączyło doń 1556 osób³⁹. Jak za Michałem Siejkowskim podkreślił Sadok Barącz, Atanazy Cieszkowski 28 lat poświęcił na krzewienie w rozmaitych konwentach modlitwy i bractw różańcowych, a miał ku temu sposobność, będąc przeorem w Sochaczewie (1693), Dzikowie (1696), Sejnach (1704), Klimontowie (1705), Borku Starym (1706) i Łęczycy (1711)⁴⁰.

³³ ADK, rkps Wa 10, s. 1; informacje o tym, że wywodził się on z konwentu warszawskiego odnotowano w wykazie zmarłych braci; modlitwy za Atanazego Cieszkowskiego wspólnota zakonna winna była odmawiać 19 stycznia, ADK, rkps Pp 79, s. 20. Atanazy Cieszkowski zmarł w 1731 r., vide M. Siejkowski, *Świątynia Pańska to jest Kościół Boga w Trojcy SS. iedynego z Klasztorem WW. OO. Dominikanów w Krakowie, znacznemi Świętych Pańskich Relikwii, Kapicami, Ołtarzami, Obrazami y rożnemu Apparencyami przyozdobiona*, Kraków 1743, s. 26; ADK, rkps Pr 35, S. B a r a ń c z, *Catalogus Patrum*, s. 151; vide też ADK, Kartoteka biograficzna dominikanów polskich, litera C, passim; vide też ADK, sygn S 12/67b; R. Ś w i ę t o c h o w s k i, *Słownik biograficzny*, t. I, s. 129–130; życiorys ojca Cieszkowskiego w oparciu o prace Siejkowskiego i Pruszcza został dopisany na ostatnich kartach prowadzonej przezeń księgi bractwa różańcowego, vide ADK, rkps Kr B2, s. 79–80. Na liście zmarłych braci z konwentu warszawskiego, zamieszczonej w aktach kapituły prowincjalnej odbytej w Warszawie w 1734 r., odnotowano ojca lektora Atanazego Cieszkiewicza (*sic!*), *Acta Capitulum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. III: a. 1701–1798, wyd. R.F. M a d u r a O P, [Kraków] b.r., mps w zbiorach Biblioteki OO. Dominikanów w Krakowie, s. 350.

³⁴ ADK, rkps Wa 10, s. 53.

³⁵ ADK, rkps Pp 75, s. 84.

³⁶ ADK, rkps Pp 76, s. 54.

³⁷ ADK, rkps Wa 10, s. 41.

³⁸ F. N o w o w i e j s k i, *Phaenix decoris*, s. 93.

³⁹ ADK, rkps Wa 10, s. 189.

⁴⁰ ADK, rkps Pr 35, S. B a r a ń c z, *Catalogus Patrum*, s. 150–151; M. Siejkowski, *Świątynia Pańska*, s. 25–26; S. B a r a ń c z, *Klasztor WW. OO. Dominikanów w Starym Borku*, Lwów 1878, s. 36–38; podczas obrad kapituły prowincjalnej w Dzikowie w 1701 r., z racji sprawowanego urzędu prze-

Uwzględniając fakt, że, jak wspomniano, macierzystym klasztorem Cieszkowskiego był konwent warszawski, można założyć, że sporządzając wspomnianą księgę wpisów do bractwa, wykazał się on wielką pieczołowitością. Tym bardziej, że osiemnastowieczny historyk zakonny, charakteryzując jego postać, odnotował: „Przez 28 lat pracujący y promujący po różnych miejscach Honor Różańca S. co dzień się spowiadając, w Habitach sukiennych chodząc w ubostwie Zakonnym *stricte* żyjąc, w pokorze wielkiej, dla ktorey nie akceptował wyższych Honorów Zakonnych, Nayśw. Maryi Panny sługa, pospolicie nazwany od ludzi Apostołem Różańcowym, wiele dobrego uczyniwszy Konfraternii Rożańca S. y w Warszawie y w Krakowie”⁴¹. Z bractwem różańcowym w Warszawie Atanazy Cieszkowski związany był od 1675 r., a do krakowskiej konfraterni wstąpił cztery lata później (1 stycznia 1679)⁴². W obu wspomnianych bractwach wielokrotnie pełnił obowiązki promotora⁴³. To właśnie dzięki jego staraniom kaplica różańcowa w krakowskim

ra, pełnił funkcję definitora kapituły, *Acta Capitulum Provinciae*, t. III, s. 30, 42; M. J. Niedziela, *Przełożeni klasztoru dominikańskiego w Borku Starym, ich pochodzenie społeczne, wykształcenie, mentalność oraz oddziaływanie w latach 1668–1782*, [w:] *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Póboóg–Lenartowicz, Opole 1996, s. 528; vide krytyczną ocenę dokonań Atanazego Cieszkowskiego jako przeora w Klimontowie wraz z *Dekretem reformy, wydany przez ojca prowincjała Jacka Lubienieckiego, podczas rewizji klasztoru, za przeora Atanazego Cieszkowicza 1706 roku*, [w:] W. Kukliński, *Miasto prywatne Klimontów i jego kościoły. Na podstawie źródeł miejscowych*, Sandomierz 1911 [nadbitka z „Kroniki Dyecezyi Sandomierskiej”], s. 174, 202–203.

⁴¹ M. Siejkowski, *Świątelnica Pańska*, s. 26.

⁴² ADK, rkps Kr B1, s. 168.

⁴³ W Krakowie promotorem różańca był po raz pierwszy w latach 1680–1681 r., funkcję tę ponownie objął 2 grudnia 1682, już jako lektor teologii. Urząd promotora różańca św. przestał pełnić w święto Matki Boskiej Różańcowej, 7 października 1686. Po raz trzeci promotorem został mianowany 25 października 1687, 12 lipca 1689 przestał sprawować tę funkcję; w czasie jej sprawowania w 1680 r. do bractwa przyjął 10 482 osoby. W uznaniu zasług na polu propagowania bractw różańcowych został po raz czwarty mianowany promotorem w Krakowie; pierwsze wpisy przezeń wykonane widnieją pod datą 6 grudnia 1693, a kończą się pod 18 grudnia 1695, kiedy to powierzono mu urząd przeora w Dzikowie. W lipcu 1714 r. po raz piąty powierzono mu obowiązki promotora bractwa, które sprawował aż do śmierci w 1731 r., o czym informują wpisy dokonywane jego ręką w księdze brackiej (Kr B2) ADK, rkps Kr B1, k. 170r, 177 v; 181r, 229r, 231v, 261r, 276r, 304v, 352r; ADK, rkps Kr B2, s. 1, 8, 15, 18, 28. W Warszawie promotorem różańca św. został mianowany w październiku 1680 r. (występuje wówczas już jako lektor); w październiku 1682 r. w księdze pojawia się kolejny promotor — lektor Jacek Syderowic. Po raz drugi urząd ten Cieszkowski objął w grudniu 1686 r., będąc przełożonym nowicjatu. Pierwsze jego wpisy pochodzą z 26 grudnia 1686, a ostatnie z oktawy święta Matki Bożej Różańcowej (kiedy to sprawował już tę samą funkcję w Krakowie). 30 lipca 1689 ponownie sprawował urząd w Warszawie, co trwało do 15 marca 1693, kiedy to przeniesiony został do Sochaczewa, ADK, rkps Wa 10, s. 53, 90, 104, 126, 130, 209; vide też *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 973. W okresie kiedy sprawował swą funkcję księga wpisów prowadzona jest nad wyraz starannie i czytelnie, terminy świąt zostały wpisane majuskulnym (miejscami minuskulnym), kaligraficznym pismem. Wypisy dotyczące pełnionych przezeń obowiązków pro-

konwencie została odremontowana w roku 1688⁴⁴. Sprawując funkcję promotora różańca, ojciec Atanazy Cieszkowski pozyskał od papieża Innocentego XII odpust dla należących do bractwa stu mężczyzn i stu kobiet; grupę tę określano mianem Konfraternii Centuriańskiej, a celem jej powołania było ulżenie душom przebywającym w czyśćcu — w zamian jej członkowie otrzymywali odpust zupełny⁴⁵.

Spisując księgę bractwa różańcowego funkcjonującego w konwencie warszawskim, Cieszkowski korzystał zapewne z obecnie zaginionych list konfratrów, albowiem wpisy odnoszące się do najstarszych dziejów konfraterni zostały sporządzone jedną ręką, identyczną z tą, która dokonała wpisu do krakowskiej księgi brackiej. Cieszkowski, rozpoczynając rzeczoną księgę, zaznaczył, że bractwo powstało w 1604 r., a jego promotorem został ojciec Benedykt Konopiński, pełniący wówczas funkcję kaznodziei generalnego⁴⁶.

Niestety, w przypadku Konopińskiego nie dysponujemy danymi również szczegółowymi, jak w przypadku Cieszkowskiego, przez co odtworzenie kolei jego życia nastęrcza sporo problemów⁴⁷. Ojciec Benedykt Konopiński do zakonu dominikanów wstąpił w Płocku. Fakt ten odnotowuje zarówno nekrolog⁴⁸, jak i osiemnastowieczna kronika zakonu. Z macierzystym klasztorem musiały łączyć go silne więzi, skoro należącej do niego bibliotece zapisał liczne książki⁴⁹. Ojciec Konopiński przez krótki okres pełnił funkcję *magistra clericorum* w klasztorze krakowskim⁵⁰, również tam jego nazwisko znalazło się w księdze brackiej konfraterni różańcowej. Obowiązki promotora różańca pełnił do 1607 r., kiedy to przeniesiony został do klasztoru we Wrocławiu, o czym zdecydowali ojcowie zgromadzeni na kapitule prowincjalnej w Lublinie w tym samym roku⁵¹. Nowym promotorem różańca mianowany został wówczas ojciec Jacek Wilkoński, któremu powierzono również funkcję kaznodziei południowego⁵². W 1609 r. Konopiński został z kolei

motora różańca św. zawarte w kartotece nie uwzględniają wszystkich okresów, kiedy sprawował ten urząd, ADK, Kartoteka biograficzna dominikanów polskich, litera C.

⁴⁴ M. S i e j k o w s k i, *Świątница Pańska*, s. 17.

⁴⁵ Ibidem, s. 17–18.

⁴⁶ ADK, rkps Wa 10, s. 1.

⁴⁷ Vide wypisy ADK, Kartoteka biograficzna dominikanów polskich, litera k, *passim*; wybitny historiograf zakonny ojciec Sadok Barącz w wykazie braci zakonu dominikanów prócz podania daty śmierci jedynie wspomina, że pełnił on funkcje kaznodziei generalnego i przeora w Tczewie, vide ADK, rkps Pr 35, S. B a r a c z, *Catalogus Patrum*, s. 353.

⁴⁸ Ojciec Konopiński zmarł 23 lipca 1622 w macierzystym płockim konwencie, ADK, rkps Pp 79, s. 205.

⁴⁹ Niestety kronikarz nie sprecyzował, jakie publikacje zostały przekazane, BK PAN, rkps 93, nr 657, k. 217v.

⁵⁰ Jego nazwisko figuruje przy wpisie z 1 lutego 1603, już jednak 21 marca wymieniany jest inny przełożony nowicjatu, ADK, rkps Kr 9, s. 22.

⁵¹ Vide Acta Capitulum Provinciae, vol. II, s. 66.

⁵² Ibidem, vol. II, s. 65.

przeniesiony z Wrocławia do Warki, gdzie powierzono mu obowiązki kaznodziei⁵³. Kapituła prowincjalna obradująca w tym klasztorze w 1613 r. wystąpiła z petycją o mianowanie go kaznodzieją generalnym⁵⁴. Wybór ten został potwierdzony przez ojców zgromadzonych na kapitule generalnej obradującej w Bolonii w 1615 r.⁵⁵, oraz przez kapitułę prowincjalną z 1615 r., zgromadzoną w Warszawie⁵⁶. Księga rad prowincji przynosi informację z 11 marca 1613 o snutyh w konwencie warszawskim planach mianowania ojca Benedykta kaznodzieją zwyczajnym w Gdańsku, od czego jednak odstąpiono⁵⁷. W momencie powierzenia mu funkcji kaznodziei generalnego Benedykt Konopiński był przeorem w Tczewie⁵⁸. Zmarł 23 lipca 1622 w Płocku, w klasztorze, w którym składał śluby zakonne⁵⁹.

Promotorem bractwa różańcowego w roku tytułowej peregrynacji do Częstochowy (1608 r.) był ojciec Jacek Wilkoński. Wśród zapisów akt kapituł prowincjalnych z 1605 r. można odnaleźć informację, że uprzednio był lektorem w klasztorze w Warce⁶⁰, a także pełnił obowiązki przeora w Gdańsku i kaznodziei w konwencie w Piotrkowie (1603)⁶¹. Śluby zakonne złożył w konwencie krakowskim 23 listopada 1591; mistrzem nowicjatu był wówczas ojciec Seweryn Tarnowski⁶². Kapituła prowincjalna obradująca w Piotrkowie w 1596 r. podjęła decyzję o wysłaniu Jacka Wilkońskiego na studia do Bolonii⁶³. Historycy

⁵³ Ibidem, vol. II, s. 105.

⁵⁴ Ibidem, vol. II, s. 197; vide uwagi dotyczące znaczenia stopnia kaznodziei generalnego R. Świętochowski, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. II: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, Lublin 1975, s. 217.

⁵⁵ *Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum*, vol. VI: *ab anno 1601 usque ad annum 1628*, wyd. A. Frühwirth, B.M. Reichert, Rome 1902, s. 262.

⁵⁶ *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 213.

⁵⁷ ADK, rkps Pp 37, k. 29 v.

⁵⁸ *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 220.

⁵⁹ ADK, rkps Pp 79, s. 205.

⁶⁰ *Lectore secundario* — *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 33; vide też postanowienia kapituły w Przemyślu w 1608 r., ibidem, s. 102.

⁶¹ Kapituła prowincjalna obradująca w Poznaniu w 1603 r. zwolniła go z funkcji przeora gdańskiego, powierzając mu zadanie kaznodziei w Piotrkowie, *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 16; vide też ADK, Kartoteka biograficzna dominikanów polskich, Litera W, *passim*.

⁶² ADK, rkps Kr 9, s. 17; Abraham Bzowski wśród wybitnych mistrzów teologów wymienił ojca Seweryna Tarnowskiego, vide A. Bzowski, *Propago*, s. 89; odnośnie postaci ojca Tarnowskiego vide szerzej ADK, rkps Pr 35; S. Barącz, *Catalogus Patrum*, s. 688; był ponadto mistrzem studentatu w krakowskim klasztorze, w latach 1592–1594, vide ADK, rkps Kr 20, s. 150; kapituła prowincjalna odbyta w Poznaniu w 1603 r. zatwierdziła jego promocję bakalarską, był wówczas przeorem w Wilnie. Ojcowie zgromadzeni na kapitule zwrócili się z petycją o promocję magisterską dla ojca Seweryna, vide *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 12, 13.

⁶³ *Acta Capitulum Provinciae*, vol. I, s. 533; R. Świętochowski, A. Chruszczewski, *Polonia Dominicana apud extraneos: 1520–1800*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. II, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, nr 96–97, s. 480.

zakonni — Michał Siejkowski oraz Wawrzyniec Teleżyński — wzmiankują ojca Wilkońskiego, opisując najwybitniejszych przedstawicieli zakonu braci kaznodziejów w Polsce i podkreślają jego dokonania jako spowiednika. Wilkoński był także związany z dworem królewskim, pełniąc obowiązki kaznodziei na dworze księcia Władysława Wazy⁶⁴. Przez wiele lat był również spowiednikiem płockich norbertanek — „w wszelkiej pokorze y kontemplacyi [...] z cnot tego Męża spodobawszy sobie Zakonnice Norbertanki, na znak wdzięczności y pamiątki, odmalowany Obraz Jego wystawiły w Klasztorze”⁶⁵.

Na kartach z przeszłości bractwa różańcowego pojawia się kolejna postać: ojciec Waław Kurowski. Autor kroniki konwentu warszawskiego wymienił go, opisując omawianą pielgrzymkę. Niestety, podobnie jak w przypadku Benedykta Konopińskiego, nie dysponujemy szerszymi wiadomościami o jego działalności zakonnej. Krakowskie „Liber studii” wymienia go wśród listy *studentium formalium*⁶⁶, niestety nie precyzując zakresu lat, w których pobierał nauki w małopolskim konwencie. Waław Kurowski jest także wzmiankowany na liście studentów zgłębiających wiedzę poza granicami Rzeczypospolitej. Dzięki pracy Roberta Świętochowskiego i Adama Chruszczewskiego dowiadujemy się, że niejaki Waław zwrócił się 20 stycznia 1611 do kongregacji lubelskiej z prośbą o zgodę na wyjazd na studia zagraniczne, gdzie 19 czerwca 1612 zdobył lektorat, który na mocy decyzji kongregacji płockiej z 21 października 1612 musiał następnie „nostryfikować” w studium krakowskim⁶⁷.

Na podstawie powyższej charakterystyki postaci zaangażowanych w życie bractwa różańcowego można śmiało stwierdzić, że konfraternia ta prowadzona była przez jednostki nieprzeciętne. Począwszy od momentu założenia aż do chwili pamiętnej peregrynacji do Częstochowy bractwo prowadzone było przez osoby wyjątkowo silnie zaangażowane w promowanie wzorców religijności brackiej i modlitwy różańcowej. Warto podkreślić, za Jędrzejem Kitowiczem, jak wysoką pozycją i prestiżem cieszył się w zakonie braci kaznodziejów promotor bractwa różańcowego: „Urząd promotora różańcowego jest u Dominikanów niepośledni, idzie zaraz po lektorach szkoły, to jest nauczycielach, i musi być w zakonie dobrze zasłużony, komu go dadzą”⁶⁸.

Już Abraham Bzowski, pisząc dziełko mające na celu rozpropagowanie idei bractw różańcowych, nadmieniał, że do władz w bractwie powinno się wybierać

⁶⁴ O czym m.in. informuje nas dopisek w księdze profesji konwentu krakowskiego ADK, rkps Kr 9, s. 17; M. Siejkowski, *Świątnica Pańska*, s. 52.

⁶⁵ Ibidem, s. 52–53; BK PAN, rkps 93, nr 744, k. 235r.

⁶⁶ ADK, rkps Kr 20, s. 580.

⁶⁷ ADK, rkps Pp 37, k. 25 v; R. Świętochowski, A. Chruszczewski, *Polonia Dominicana*, s. 481.

⁶⁸ J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, oprac. R. Pollak, Wrocław 1951, s. 25; vide też W. Andrzejowicz, *Ogrod Rożany*, ks. VI, rdz. 1, s. 1–2; J. Flaga, *Bractwa religijne*, s. 172–173.

osoby o wyjątkowych zaletach moralnych i głębokiej religijności⁶⁹. Studia zagraniczne, na które zapewne udał się jeden z promotorów bractwa warszawskiego, potwierdzają tezę, że tę funkcję powierzano zakonnikom o wyjątkowych predyspozycjach. Warto bowiem za ojcem Świętochowskim podkreślić, że do zagranicznych szkół posyłano jedynie studentów zdolnych i należycie przygotowanych. Przygotowania owe obejmowały: obowiązek uczestniczenia w wykładach z teologii (3 lata), prowadzenia wykładu z filozofii (początkowo 3 lata, później 2) i nakaz posługi kaznodziejskiej (2 lata). Na mocy rozporządzeń kapituły prowincjalnej z 1596 r. wykłady należało ukończyć w studium generalnym w Krakowie. Przez krótki czas przed wyjazdem na dalsze studia należało pozyskać stopień lektora w Krakowie. Kandydat musiał także odznaczać się krystaliczną moralnością, zaś świadectwo o nim wystawiali (od 1690 r.) przeor i moderatorium⁷⁰.

ANEKS

Wykaz osób należących do bractwa różańcowego przy warszawskim konwencie dominikanów od momentu jego powstania do 1609 r.

W poniższej edycji rozwiązano daty, umieszczając je w nawiasach kwadratowych, i skróty — w nawiasach okrągłych. Tekst pozostawiono w brzmieniu oryginału. Występujące w wykazie postacie objaśniono w przypisach rzeczowych. Przy edycji tekstu wzorowano się na zasadach „Instrukcji wydawniczej do źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku”, oprac. K. Lepszy, Wrocław 1953, dokonując powyższych modyfikacji.

Oryginał: Archiwum Dominikanów w Krakowie, rkps Wa 10: „Catalogus Fratrum et Sororum Archiconfraternitatis Sacratissimi Rosarii Dulcissimi Nominis Iesu Per Fratrem Athanasium Cieszkowic S.T.L. et in hoc Conventu Varsaviensi Sancti Hyacinthi Pro tunc Eiusdem SS–mi Rosarii Promotorem Praed. Renovatus Et Eiusdem Manu propria Ab Anno Redemptionis Nostrae I–mo 60–mo 4–to Ad Annum Praesentem 1–mum 6–tmum 8–vum 7–mum Conscriptus”, s. 1–2.

Sub promotoratu R(everendissimi) P(atris) Benedicti Konopinski P(raedicatoris) G(eneralis) ad archiconfraternitatem p(rae)dictam S(anctis)S(imi) N(ominis) I(esu) infrascripti sunt recepti.

⁶⁹ Vide szerzej A. Bzowski ego, *Rozaniec Panny Maryey*, s. 271 nn.

⁷⁰ R. Świętochowski, *Szkołnictwo teologiczne dominikanów*, s. 227–228.

Anno: 1604. In Solennitate^a Circumcisionis D(omi)ni N(ost)ri IESU Chri(sti) [1 stycznia]¹.

G(enerosus) D(ominus) Ioannes Umiastowski²

Sp(ectabilis) D(ominus) Bartholomaeus Szponer C(onsul) A(ntiquae) V(arsaviae)³

Dominus Stanislaus Budkowicz

N(obilis) D(ominus) Stanislaus Zbierzchowski

Stanislaus Sartor

N(obilis) D(ominus) Stanislaus Czosowski⁴

N(obilis) D(ominus) Gregorius Lizakowski

N(obilis) D(ominus) Thomas Tyssamiecki

N(obilis) D(ominus) Ioannes Bdyłowski

Rel(igiosus) F(rate)r Mathias Conversu(s) Ord(inis) N(ost)ri⁵

N(obilis) D(ominus) Stanislaus Lupkowski⁶

N(obilis) D(ominus) Chrystophorus Kołacki

R(everen)du(s) D(omi)nu(s) Andreas de Grodziec Vicariu(s) Varsaviens(is)

Illustris(simus) ac G(e)ner(osus) D(ominus) Ioannes Uchański Palatinides

D(omi)n(us) Ioannes Bucinski⁷

D(omi)n(us) Stanislaus Caslewski

Dominu(s) Simon Grzybowic

Relig(iosus) F(rate)r Paulus Nowomieyski Ord(inis) N(ost)ri⁸

Re(vere)nd(us) Pater Abrahamus^b Słupien Ord(inis) N(ost)ri⁹

^a W oryginale: in solennitatem.

¹ Daty rozwiązano na podstawie *Chronologii polskiej*, red. B. Włodarski, Warszawa 1957.

² W 1616 r. wzmiankowany jest Jakub Umiastowski, który nadzorował robotników, vide przypis nr 26 w: A. Karpínski, *Pauperes. O mieszkańcach Warszawy XVI i XVII wieku*, Warszawa 1983, s. 132.

³ Wywodził się zapewne z patrycjuszowskiej warszawskiej rodziny Szponerów, w 1576 r. niejaki Bartłomiej Szponer został oskarżony o defraudację środków, ibidem, s. 106.

⁴ Zapewne Stanisław Czosnowski h. Pierzchała, kasztelan warszawski S. Uruski, *Rodzina*, t. III, s. 36.

⁵ W konwencie warszawskim w 1607 r. przebywało ponad trzydziestu braci, vide dokument z 10 lipca 1607, ADK, rkps Wa 85, s. 17, przy jedynie siedmiu zakonnikach umieszczono imię i funkcję, jaką pełnili w konwencie. Ojciec Sadok Barącz w swej pracy wymienia kilku braci konwersów o tym imieniu, żadnego jednakże nie identyfikuje z klasztorem warszawskim, vide ADK, rkps Pr 35 S. Barącz, *Catalogus Patrum*, s. 443.

⁶ Być może tożsamy z Łubkowskim h. Bończa Stanisławem pisarzem grodzkim mielnickim oraz sokolnikiem królewskim (1590), S. Uruski, *Rodzina*, t. X, s. 15.

⁷ Być może tożsamy z Janem Bucieńskim, który podpisał w ziemi nurskiej elekcję w 1648 r., vide ibidem, t. II, s. 51.

⁸ XIX w. historiograf zakonny Sadok Barącz wspomina Ojca Piotra Nowomiejskiego przeora samborskiego w 1624 r. ADK, rkps Pr 35, S. Barącz, *Catalogus Patrum*, s. 498.

^b W oryginale: Abrahamo.

⁹ Zapewne tożsamy z bratem Abrahamem Słupetensem asygnowanym do konwentu poznańskiego

Adm(odum) R(everen)d(us) D(omi)n(us) Michael Komnetovicus

In Festo Visitationis B(eati)ss(i)mae Virg(ini)s Mariae [2 lipca]

Domin(us) Stanislaus Zusowski

Domin(us) Thomas Maniecki

Religios(us) Frater Hyacinthus Ord(inis) N(ost)ri¹⁰

Dominus Ioannes Badowski¹¹

Dominus Stanislaus Luskowski¹²

Dominus Stanislaus Rotarski

Dominus Chrystophorus Janidło¹³

Dominus Matthaeus Jedlinski

Religi(osu)s F(rate)r Ioannes Ord(ini)s N(ost)ri de Con(ven)tu Vars(aviensi)¹⁴

G(enerosa) D(omina) Catharina Magnuszewska

Religiosus F(rate)r Albertus Ord(ini)s N(ost)ri

Gen(erosa) D(omi)na Sophia Ujazdowska

Gen(erosa) D(omi)na Margaritha Działkowska

Dorothea Młynarzonka

Lucia Ciczoszowna

Gen(erosus) D(omi)n(us) Jacobus Kobelski

Anno D(omi)ni 1608

G(enerosus) D(ominus) Ioannes Reczajski¹⁵

z klasztoru w Płocku, vide akta kapituły prowincjalnej odbytej w Poznaniu w 1603 r., *Acta Capitulum Provinciae*, vol. II, s. 17.

¹⁰ W dokumencie z 10 lipca 1607 wśród braci konwentu warszawskiego występuje Jacek (Hyacinthus) Mleccki, ADK, rkps Wa 85, s. 17; w 1611 r. pojawia się w Krakowie vide ADK, rkps Pr 35, S. Barącz, *Catalogus Patrum*, s. 467 cf. ibidem, s. 281; vide też ADK, rkps Pp 37, k. 6v, 7r.

¹¹ W ziemi warszawskiej i sochaczewskiej odnotowani są Badowscy h. Poraj, S. Uruski, *Rodzina*, t. I, s. 63; mieszczanin warszawski Grzegorz Badowski był fundatorem obrazu Matki Boskiej Śnieżnej umieszczonego w kaplicy Radziejowskich, vide szerzej F. Nowowiejski, *Phaenix decoris*, s. 264; J. Łukasiewicz, *Krótki opis historyczny*, s. 133.

¹² Vide S. Uruski, *Rodzina*, t. IX, s. 215.

¹³ Być może spokrewniony z mistrzem uniwersyteckim Jakubem Janidło; odnośnie do tej postaci vide biogram autorstwa J. Bieniarzówny, *Janidło Jakub (ok. 1570–1619)*, PSB, t. X, s. 512.

¹⁴ Brat Jan jest wymieniony w dokumencie z 21 marca 1609, vide ADK, rkps Wa 85, s. 18.

¹⁵ Zapewne potomek Wojciecha Ręczajskiego h. Rogala zm. 1591, kasztelana warszawskiego, vide szerzej I. Gieysztorowa, *Ręczajski Wojciech*, PSB, t. XXXI, s. 240–242; Jan Ręczajski był starostą warszawskim, S. Uruski, *Rodzina*, t. XII, s. 303; t. XV, s. 207; Jan Ręczajski był w 1592 r. posłem z ziemi warszawskiej, vide J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998, s. 154.

V(enerabilis) D(ominus) Matthaëus Chełchowski¹⁶

V(enerabilis) D(ominus) Ioannes de Kolce

D(omi)nu(s) Baltazar Sturnik

D(omi)nus Stanislaus Swiderski

F(amatus) D(ominus) Martinus Łoiowski¹⁷

F(amatus) D(ominus) Chrystophorus Kasprowicz¹⁸

¹⁶ Vide Chełchowski h. Lublicz, S. U r u s k i, *Rodzina*, t. II, s. 159.

¹⁷ Zapewne przedstawiciel rodziny Łojewskich h. Belina wywodzących się z ziemi warszawskiej, vide ibidem, t. IX, s. 350.

¹⁸ Być może przedstawiciel rodziny Kasprowicz h. Rawa, vide ibidem, t. VI, s. 251.